САГЫНАМ СИНЕ, дускай!

Фирдәускәй, дип дәшә идем мин аңа. Үзен шулай якын итүем, яратуым булгандыр. Театрда без бер гаилә булып яшәдек. Барыбыз да дуслар кебек. Ләкин арада чын дус бер генә була. Дуслыкны саклау, бигрәк тә театр дөньясында, җиңел түгел.

Ул – үзенә күрә бер сынау. Аллага шөкер, без Татарстанның халык артисты Фирдәүс Әхтәмова белән дуслыкны саклап кала алдык.

Фирдәускәй ул театрның иманы иде. Акыллы, кешелекле, үз эшенә тугрылыклы шәхес. Моңлы дускаем минем. Моң аның табигатендә, үзгендә иде – Ходайдан бирелгән бүләк ул. Безнең шактый гомеребез бергә узды. Шатлыкны да, кайгыны да бергә бүлештек. Хәтеремдә, Фирдәүснең кияүгә чыгарга әзерләнгән көннәре. Сайлаган егете Марат исемле иде. Ул башта Маратны минем әнием янына

алып килде. Очраштылар, сөйләшеп, чәйләр эчеп алдылар. Соңыннан Фирдәүс миннән: «Йә, ничек, әниең Маратны ошаткамы?» – дип сорады. «Бик тә ошатты, бигрәк тә аның елмаюы әниемә хуш килде», – дидем. Чыннан да, бик сөйкемле кеше иде Марат. Аны бөтен театр үз итте, бигрәк тә хатын-кызлар. Алар: «Ул – безнең иребез», – дия торганнар иде. Фирдәүс белән бик матур яшәделәр, бердәнбер кызларын – Айгөлне үстерделәр.

Кызганыч, иртәрәк китеп барды шул Маратыбыз. Мин аларда кунакта еш була идем. Озаклап утыра идек, сөйләшәсе сүзләр бетми иде кебек. Өйләрендә ниндидер әйтеп бетермәслек нур, ямь балкып тора иде. Сагындыра, бик тә сагындыра ул мизгелләр.

Фирдәүс белән без намазга да бергә бастык, бергә догалар өйрәндек. Монда да Фирдәүснең йогынтысы зур булды. Әниемнең үлгән көннәре иде. Фирдәүс бик ярдәм итте. Бервакыт мин Корьән ашы уздыргандa, Фирдәүс, шалтыратып: «Берәр ярдәм кирәкмиме?» – дип сорый. «Аш кайнатырлык зур кәстрүлем юк», – дим. Бер сәгать тә үтмәде, зур кәстрүл китереп тә бирде. Хәзер мин Корьән укыганда, гел Фирдәүсне искә алам, ул бүләк иткән савытта аш пешерәм, ул аңа дога укып тора кебек. Ә бер туган көнемдә миңа ике пар чәй чынаяклары бүләк итеп: «Парлы бул, ялгыз калма», – дип теләде. Үзе гомер буе ялгыз булды. «Миңа шулай язгандыр», – дип, үзен тынычландыра иде.

Фирдәүснең гомере кисәк кенә өзелде дә куйды. Бүгенге көнгә кадәр аның юклыгына ышанып бетә алмыйм. Сагындыра-юксындыра Фирдәускәй, ахирәт дускаем.

«Ахирәт дус, дип әйтмә миңа, җан дускаем, диген. Юкса, теге дөньяда да минем өчен җавап бирергә туры килер», – ди. Җавабын бирермен, дускаем, бирермен – син бит иң чиста, иң саф, илаһи зат идең. Тыныч йокла, Фирдәускәй, синә җәннәт ишекләре ачык булыр. ■

Наилә ГӘРӘЕВА,
Татарстанның халык,
Россиянең атказанган
артисты

СИНЕҢ БЕЛӘН күңелле иде

Алтмышынчы елларда без Гали Ильясов белән Татар дәүләт җыр һәм бию ансамблендә бергә эшләдек, һәм шул ук елларда безнең арада эчкерсез мөнәсәбәт, дуслык урнашты.

Ул тормышта ачык, саф җанлы, шаян холыклы булуы белән күп сәхнәдәшләрен һәрвакыт үзенә җәлеп итте. Тик менә шунысы кызганыч: Гали татарча бөтенләй диярлек сөйләшми иде. Аңларга да була: ул Казанга Ерак Көнчыгыштан – Владивосток шәһәреннән күчеп кайткан, әти-әниләре татар мохитендә туып үскән кешеләр булгач, күңеле милли сәнгать үзгенә – Казанга тартылгандыр, күрәсең... Гали бала вакыттан ук рус тәрбиясе алган, Мәскәү музыка училищесына кереп, аны уңышлы тәмамлаган.

Галине тавышына карап, Татарстанның милли йөзек кашы булган Татар дәүләт җыр һәм бию ансамбленә солист итеп кабул иттеләр. Соңыннан ул филармониянең әдәби-музыкаль лекторий бүлегендә күп еллар буе җырчы хезмәтен башкарып килде.

Галинең тавышы шулкадәр көр һәм көчле, хәтта Италия җырчылары да аның белән ярышырга ояламаслар иде... Тик шулай да Галинең татар телен белмәве ул вакытта аның үзен генә түгел, безне дә бик борчыды. Ансамбль җитәкчелеге аңа ана телен сеңдерү өчен нинди генә чаралар күрмәде ул чакларда. Тавышы уникаль тембрлы булгач, радиога язылганда аның дикциясенә бәйләнергә кыймыйлар иде. Җырлаганда алай ук сизелмәсә дә, аның татар телендә сукалаганын көлмичә тыңлау мөмкин түгел иде.

Инде күп еллар узгач, шулай бервакыт аның

белән Бауман урамында очраштык. Чәчен карага буяп җибәргән, йөзендә, күз карашында һаман да шул гөнаһсыз баланыкы кебек самимилек, эчкерсез мактану: «Я написал такую песню, Марс, если ты послушаешь, заплачешь». Мин аны мәктәп балалары белән очрашу кичәсенә чакырдым, анә шул уңышлы җырын белән дә таныштырырсың, дидем. Гали риза булды.

Билгеләнгән көндә, билгеләнгән вакытка ул балалар белән очрашу кичәсенә килде, һәм Галинең әлеге кичәдәге чыгышын, татар телен вата-җимерә сөйләүләрен искә алып, әле дә үзалдыма көлеп җибәрәм.

Шул кичә барышында бер укытучы ханым сәхнә алдына Гали Ильясовка адресланган язу кисәге ташлап китте. Анда мондый сүзләр язылган иде: «Гали әфәнде, сез «Синең куллар» дигән искиткеч матур, моңлы җырның авторы, шул җырыгызның язылу тарихын сөйләсәгез иде».

Шуннан Гали, каушап, сүзләр арасында паузалар ясап, җырның язылу тарихын сөйләп китте: «Мин әнине төшемдә күрдем һәм шуннан соң, аңа багышлап җыр яздым. Нотага язганнан соң аны Илһамга күрсәттем. Ул гастрольдән кайткач: «Гали, җырың бик матур, Ташкентта җырладым, бөтен халык елады», – диде.

Гали Ильясов белән бәйләнешле кызыклы вакыйгалар филармония артистлары арасында мәзәккә әйләнеп, күп вакыт авыр гастроль тормышын җиңеләйтеп, җанландырып җибәрә торган иде.

Гали һәр нәрсәгә дә бик тиз ышанучан, шуңа күрә дә шук артистлар еш кына аңа кирәкмәгән киңәш биреп, котыртып, аннан кызык табалар иде. Артистлар кайбер төбәкләрдә кием-салым кибетләренә кереп товар карыйлар. Кайбер шуклары: «Гали, менә бу синә килешәчәк», – дигән булып, кирәкмәгән товар алдыралар. Гали соңыннан аңына килә иде килүен дә, тик менә артистларга көләргә сәбәп чыгаруын үзе дә сизми кала иде.

Галинең буе кыска булуы турында сүз чыккач, аның шул буй мәсьәләсендә сөйләгәннәре искә төшә. Филармониядә эшли башлаганчы, ул Мәскәүнең Зур театрына солист булып урнашу хыялы белән анда конкурста катнашкан. Мәскәүнең күренекле сәнгать җитәкчеләре аның классик опера әсәрләреннән торган репертуары белән танышалар, вокал мөмкинлекләрен тикшерәләр. Конкурс комиссиясенең рәисе, аны тыңлаганнан соң: «Сез яхшы җырчы. Әмма буегыз операда эшләргә комачаулый. Борчылмагыз. Сезне теләсә кайсы филармония эшкә алачак», – дип, Галинең күңелен юата.

1970 елда Гали Ильясов, Татарстан турын узып, җырчыларның Бөтенсоюз бәйгесендә өченче урынны яулап, лауреат булып кайтты. Соңыннан татар филармониясенең әдәби-музыкаль лекторий бүлегендә камера-җырчысы буларак озак еллар эшләп, Татарстанның халык артисты, РСФСРның атказанган артисты кебек зур исемнәргә лаек булды.

Ул гына да түгел, Гали Ильясовның ихлас күңел белән иҗат иткән җырлары милли хәзинәбезнең кечкенә генә булса да бер өлешен тәшкил итә. Әнке бөртеге зур булмыйдигәндәй, аның «Онытты бугай», «Синең өчен» кебек җырлары гына да ни тора.

Мин арабыздан вакытсыз киткән җырчыбыз Гали Ильясов турында уйлаган саен, беренче чиратта аның белән бәйләнешле мәзәкле хатирәләрне искә алып, үзалдыма елмаеп куям. Бераздан күңелне барыбер сагыш били, ә уйларым аның җиһанга очкан жанына шуны әйтә кебек: «Эх, Гали! Нигә инде безне шулай иртә ташлап киттең?! Әле яшәргә дә яшәргә иде бит. Синең белән тормыш нинди күңелле иде». ■

Марс МАКАРОВ

Эчкерсез, гади, кешелекле һәм гаҗәеп талант иясе... Россиянең атказанган, Татарстанның халык артисты Рөстәм Вәлиевне соңгы юлга озатканда, нәкъ менә шул сыйфатларын искә алдылар. 52 яшендә арабыздан китеп барган бу шәхес турында нинди генә сүзләр сөйләсәк тә аз булыр кебек.

«Рөстәм гармуны»на һәйкәл куясы иде

Әйе, музыкантның бар кешеләрне дә әсәрләндерерлек сөйкемле сәяге бар иде. Күптән түгел генә Рөстәм Вәлиев, Татарстан Дәүләт Советының фән, мәгариф, мәдәният һәм милли мәсьәләләр комитеты рәисе Разил Вәлиев янына кереп, бөтен музыкантларны җыеп, «Гармун бәйрәме» үткәрәсе килү хыялы белән янып яшәвен әйткән булган. Музыкантларны гына түгел, ә гармун ясаучыларны да бу чарада катнаштырырга теләгән ул. «Гасырлар дәвамында моңлыбызны саклап килгәнбез икән, мондa татар гармунының да өлеше барлыгын Рөстәм яхшы белә иде, – диде Разил Исмәгыйлевич. – Без аның чынга ашмаган хыялын, һичшиксез, тормышка ашырырбыз».

– Рөстәм Вәлиев баянчы, тальянчы гына түгел, ә тирән фикерле, киң колачлы музыкант иде, – ди Татарстанның халык артисты Фердинанд Сәләхов. – Ул калдырган мирас – татар халкыныкы гына түгел, ә бөтен дөнья фонотекасына керерлек хәзинә. Бу хакта язылыр, милли сәнгать белән кызыксынган белгечләр Рөстәм Вәлиев «планета»сын өйрәнерләр дип ышанып калам. Аның яздырган җыентыкларын әле күпләр белми торгандыр. Рөстәм – Самара якларыннан килгән бер мишәр малае. Без аның белән консерваториядә бергә укыдык. Ул беркайчан да кыйбласын сатмады. Татар сәнгатендәге характерлы җырчылар белән ике-өч дистә ел иҗат итү өчен нәкъ менә Рөстәм Вәлиев булып туарга кирәктер. Аның тормышы гел ал да гөл генә булмады. Ул филармониядә рояль астына курткасын җәеп, айлар буе шунда куныл ятты. Шул бинадан гастрольләргә чыгып китә иде. Беркайчан да зарлана белмәде. Без бүген аны соңгы юлга озатабыз, бу – безнең өчен милли фаҗига. Әле еллар үткәч, кемне югалтканлыбызны тирәнрәк аңлый башларбыз. Чөнки Рөстәм кебек музыкантлар бернәчә гасырга бер генә туа. Рөстәм Вәлиев ихлас кеше иде. Беркем белән дә конфликтка кермәде.

– «Моңа кадәр гармунчыларга игътибар бирмәделәр, алар икенче сортта йөрде, – ди Татарстанның халык артисты, композитор Фәрит Хатыйпов. – Бөек музыкантларның исемнәрен мәңгеләштерергә кирәк. Рөстәм Вәлиев сәнгатебезне үстерүгә үзеннән зур өлеш керт-те. Бу уңайдан, «Рөстәм гармуны» дип язып, аның тальян гармунына һәйкәл куясы иде. Рөстәм абый ачык дәрестә уйнаган «Тәфтиләү» колагымда әле дә чыңлап тора. Бәгырьләргә үтеп керерлек курай моңы гомер юлының соңгы җыры кебек хәтергә уелып калды.

Рөстәм Вәлиевнең сазы бигрәк аз уйнады, бигрәк тиз сүнде. Иманым шул аз уйнаган, күңел кылларын тибрәтерлек саз моңы халык күңелендә күп гасырлар дәвамында сакланыр әле. ■

Алсу ХӘСӘНОВА,
«Ватаным Татарстан»